

КОМУНІКАТИВНО-АКСІОЛОГІЧНИЙ ПРОСТІР НЕОБРЯДОВОГО ЛІРО-ЕПІЧНОГО ФОЛЬКЛОРУ

Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Філологія.

Випуск 1(49)

УДК 398.87

DOI:10.24144/2663-6840/2023.1(49).97–102.

Павлова А. Комунікативно-аксіологічний простір необрядового ліро-епічного фольклору; кількість бібліографічних джерел – 15; мова – українська.

Анотація. У статті проаналізовано риторичні імперативи необрядового ліро-епічного фольклору, зокрема, імператив повеління, форми репрезентації імперативу прохання в колі важливих когнітивних ознак, мовні конструкції з семантикою заборони, різновиди мовленнєвих актів – сугестивів, зокрема попередження в аспекті реалізації виховної, гносеологічної та ціннісно-орієнтаційної функції. **Метою статті** є аналіз риторичних імперативів у системі відображення суб'єкт-суб'єктної взаємодії в усній необрядовій ліро-епічній поезії.

Форма наказу включає важливі когнітивні характеристики, зокрема високий рівень категоричності, яка настільки висока, що вміщує сублімовану енергію боротьби життя та смерті, правди й неправди, справедливості й несправедливості, любові та ненависті. Категоричність водночас вирізняє не лише пріоритетність гендерного, вікового, соціального статусу, а й підкреслює протилежність образів, їхню роль у трансформаційних процесах, як особистісного, так і соціального характеру.

У фольклорних ліро-епічних творах наявний також такий різновид імперативів, як прохання, тобто звертання до учасника комунікативного процесу з метою вирішення певної життєвої проблеми, отримання духовної підтримки тощо. Така синтаксична модель може включати низку важливих когнітивних ознак, зокрема некатегоричного спонування до реалізації дії, необлігаторність відповіді на звертання адресата, важливість ролі самого адресата, бенефактивність ініціатора мовної ситуації.

У фольклорних текстах, окрім інших спонукальних висловлювань, які сприяють реалізації ціннісно-орієнтаційної функції фольклорного твору, наявні синтаксичні конструкції з семантикою попередження як підтипу прескриптивів, що виражає каузування невиконання адресатом певної дії. Аналіз фольклорних текстів виявляє, що попередження вирізняється з-поміж інших риторичних прийомів складним змістом та моделюванням, зважаючи на наявність трьох ситуативних рівнів.

Ключові слова: усна необрядова ліро-епічна поезія, фольклорний текст, мовленнєвий акт, риторичні імперативи, ситуативні рівні, емотивна категоричність, прагматична структура.

Постановка проблеми. Усна необрядова ліро-епічна поезія є особливою формою мистецтва, у якій репрезентовано багатогранні аспекти комунікативної взаємодії, складні етико-філософські проблеми, розкриваються моменти розвитку та функціонування фольклорної свідомості. Завдяки цьому феномену відбувається наповнення життєвого світу важливими сенсами, вихід за межі індивідуального простору, процес переживання евристичного сприйняття буття. Відповідно здійснюється перехід індивідуального в родове, історично змінного – у віковичне. Злиття з духовним космосом перетворюється на пріоритетну ідеологему носія фольклорної свідомості. У процесах її поліаспектного пізнання важливу роль відіграє дослідження риторичних імперативів традиційного ліро-епічного фольклору.

Аналіз досліджень. Особливості аксіологічного та комунікативного просторів, відображення суб'єкт-суб'єктної взаємодії у фольклорному творі досліджували Л. Копаниця, Я. Гарасим, О. Наумовська, О. Івановська, Г. Коваль, О. Чікало, О. Даскалюк, Р. Сердега та інші науковці.

Відома дослідниця Л. Копаниця зосереджує увагу на проблемах художнього моделювання ліричної пісні, її функціональній специфіці, формах вияву авторської інтенції тощо. У дисертації «Українська лірична пісня: еволюція поетичного мислення» (2001) учена акцентувала на тому, що прагма-

тика уснопоетичного твору обумовлена з-посеред інших факторів акумуляцією в екзистенційній свідомості творця пісні певної сталої й граційної системи розгортання тематики й проблематики, образів, поетичних формул, виражального етосу тощо. Апелюючи до тези М. Еліаде про «одвічне повертання», Л. Копаниця резюмує, що актуалізація глибинного змісту дилеми людина – буття постає базисною для фольклорного твору та пісень літературного походження [Копаниця 2001, с. 7].

Особливостям комунікативності та мовних засобів фольклорного тексту присвячені праці лінгвофольклориста Л. Сердеги. Серед наукових зацікавлень автора – роль особистості й колективу у фольклорно-мовному процесі, семантична своєрідність фольклорного слова, його словотвірна специфіка, синтаксичні особливості народнопоетичних текстів тощо. У колі магістральних функцій традиційного твору виокремлено інтенцію до відображення світовідчуття та комунікативної взаємодії. Важливу роль відведено фольклорній свідомості, якою фіксуються певні комунікативні моделі, різні модуси пізнання світу тощо. У лекціях ученого зосереджено увагу на мовних формах відображення міжособистісної взаємодії в системі реалізації домінуючих функцій традиційного твору: загальногуманістичної, соціально-історичної, інтелектуальної, етнокультурної, експресивно-емотивної, оцінної [Сердега 2017, с. 156–157].

Комунікативні аспекти фольклорного тексту дослідила фольклористка Г. Коваль у низці сучасних наукових студій. Наприклад, у монографії «Поетичний універсум календарно-обрядового фольклору» (2020) авторка проаналізувала проблему фольклорної традиції та її художньої рецепції, редуплікацію як форму вербального відтворення обряду в пісні, поетичну модель простору в аспекті фольклорної антології в календарному тексті тощо. У процесі наукового аналізу термін редуплікація використано під час вивчення особливостей текстотворення, зокрема репрезентації різних елементів обрядодійства у пісенному творі. Одним із пріоритетних завдань наукової праці постає дослідження «поетики слова та дії, які образно взаємодоповнюють одне одного» [Коваль 2020, с. 115].

Мета статті, завдання. Метою статті є аналіз риторичних імперативів у системі відображення суб'єкт-суб'єктної взаємодії в усній необрядовій ліро-епічній поезії. Серед магістральних завдань – дослідити актуалізаційну семантику імперативу повеління на прикладі балад, козацьких та повстанських пісень; форми репрезентації імперативу прохання серед важливих когнітивних ознак; мовні конструкції з семантикою заборони; різновиди мовленнєвих актів – сугестивів, зокрема попередження в аспекті реалізації виховної, гносеологічної та ціннісно-орієнтаційної функцій.

Методи та методика дослідження. У процесі дослідження риторичних імперативів усної необрядової поезії використано низку методів: теоретичний аналіз фольклористичної, лінгвокультурологічної, лінгвістичної літератури; порівняльно-контрастивний метод, який уможливує виокремлення прагматики імперативних конструкцій у текстовому форматі; структурно-типологічний метод із метою вивчення парадигматики представлених у традиційних текстах явищ.

Виклад основного матеріалу. Серед найбільш уживаних прескриптивів у фольклорному творі виокремлюється імператив повеління з різними відтінками контекстуальної семантики та аксіологічного наповнення. В основі таких імперативних конструкцій – переважно дієслівні форми наказового способу. Такі вислови мають актуалізаційну структуру, містять певне семантико-інформаційне навантаження, модельовані предикатом та смисловим елементом. Це можна простежити на прикладі творів необрядового ліро-епічного фольклору різних жанрів: балади «Грішна дівчина вмирає за наказом Христа», дум «Хведір безрідний», «Іван Коновченко, Вдовиченко», історичної пісні «У Цариграді на риночку», повстанської пісні «Мов олень той» тощо. Дослідження прагматичної структури імперативних конструкцій виявляє, що вони мають характер прямого спонукання до дії, причому емотивну категоричність, у якій розкривається ціннісна парадигма персонажа:

Ой крикнув цар на свої гайдуки:

– **Возьміть** Байду добре в руки!

Возьміть Байду, **ізв'яжіте**,

На гак ребром **зачепіте!**.. [Народні 2020, с. 61].

Дієслівні форми «возьміть», «ізв'яжіте», «зачепіте» постають як стилістично марковані. Категоричні за своєю суттю, ці конструкції набувають роль своєрідних актуалізаторів описуваної фольклорної події, оскільки вони комунікативно зорієнтовані на певну «відповідь», уміщуючи пропозицію на подальший розвиток дії. Приклади таких риторичних конструкцій можна віднайти також у низці стрілецьких та повстанських пісень:

Раптом двері відкрилися, Зенко – хлопець стрункий –

зголосив командирові, що йдуть більшовики...

«Всім **негайно збиратися**, виходити у гай, а на енкаведистів – ні один **не стріляй!**» [Літопис 1996–1997, с. 291].

У таких фольклорних текстах реалізація ціннісно-орієнтаційної функції відбувається через підкреслену антитетичність, зокрема показ вчинків (підпал більшовиками будинків у селі, вбивство «бідняка-старика»), які уможливають порівняння двох протилежних форм існування, основоположних принципів представників різних спільнот.

Очевидно, що форма наказу включає важливі когнітивні характеристики, зокрема високий рівень категоричності, ця категоричність настільки висока, що вміщує сублімовану енергію боротьби життя та смерті, правди й неправди, справедливості й несправедливості, любові та ненависті. Категоричність водночас вирізняє не лише пріоритетність гендерного, вікового, соціального статусу, а й підкреслює протилежність образів, їхню роль у трансформаційних процесах, як особистісного, так і соціального характеру. Фольклорний текст розкриває важливий нарративний хід, причини ініціативного мовного акту героя твору. Структурними компонентами риторичних імперативів можуть слугувати дієслова практичної дії, руху, просторової орієнтації тощо. Агенти в таких моделях здебільшого мають імпліцитний характер, представлені переважно займенниками другої особи однини та множини.

У текстах ліро-епічного фольклору наявні приклади імперативних конструкцій, які також є категоричними, однак не поєднані з емоціями ненависті, злоби, а корелюють до семантики настанови. Це можна проаналізувати на прикладі низки ліро-епічних пісень, зокрема балади «Грішна дівчина вмирає за наказом Христа»:

– Дівче, дівче, **не злікай** **шя**,

Ід додому, **облікай** **шя**,

Ід додому, **облікай** **шя**,

Ід до церкви, **сповідай** **шя** [Зілинський 2013, с. 61].

У комунікативній ситуації Христос – грішна дівчина на рівні консекутивності відбувається віднесення драматичної події особистісного, інтимного характеру до осмислення на рівні суспільної свідомості. Таким чином, епізоди про смерть дівчини, зрештою, містять семантичне підґрунтя настанови, перестороги, Божого страху за розірвання людиною заповіту з Творцем, утвердження Його величчя, могутності.

У фольклорних ліро-епічних творах наявний такий різновид імперативів, як прохання, тобто звертання до учасника комунікативного процесу з метою вирішення певної життєвої проблеми, отримання духовної підтримки тощо. Така синтаксична модель може включати низку важливих когнітивних ознак, зокрема некатегоричного спонукання до реалізації певної дії, необлігаторність відповіді на звертання адресата, важливість ролі самого адресата, бенефактивність ініціатора мовної ситуації [Phara Asano 2020]. Таким чином, прохання може мати як ініціативний, так і реактивний характер у разі реакції на екстралінгвістичні чинники. Семантично прохання може вмещувати емоції надії або розчарування, впевненості чи невпевненості виконання задуму.

Такі когнітивні ознаки імперативів можна з'ясувати на прикладі текстів усної необрядової поезії («Мати зачаровує сина в явора», «Нешчасливо одружена дочка посилає до матері паву», «Про висилку», «Довбуш. Смерть опришка», «Ци не будеш, моя мила (Мертва мила)» тощо). Наприклад, у пісні про Довбуша представлено імперативну форму прохання:

«Я вже, хлопці, умираю,

Озміг на топори

Та й **занієсіт** діє найкраще

Аж у Чорногору» [Відгомони 1974, с. 128].

Олекса Довбуш як ініціатор мовлення звертається, окрім того, з проханням до побратимів втопити в Дунаю його «топір золотенький», розкриваючи морально-етичну першопричину цього звертання з узагальненою настановою до всієї громади: від маленьких дітей – до старих людей: «що, хто жінці в світі вірить, мусит умирати» [Відгомони 1974, с. 128]. У директивних мовних актах предикат переважно представлений дієсловами у формі наказового чи дійсного способу, а також у формі інфінітиву. Це можуть бути дієслова емотивності, руху, стану, мовленнєвої взаємодії.

– Сестро, сестро ты найстарша,

Спорядь мені мої шаты.

– Сестро моя середушня,

Спорядь мені мої шаты,

– А ты сестро наймолодша,

Выведи мі коня мого [Зілинський 2013, с. 55].

У низці фольклорних текстів аналізований імператив представлений різними формами дієслова *просити*, що виконує роль прагматичного актуалізатора, причому такі конструкції семантично корелюють із значенням настанови, заклику. Щодо лінгвістичного аналізу, варто виокремити систему синтаксичних конструкцій із семантикою прохання, у ролі якої постає адресат імпліцитного чи експліцитного характеру, а рема, поряд із тим, укладена у всьому висловлюванні.

Окрім того, прохання/настанова може не містити виокремлених звертань, авторська інтенція проєктується до узагальненого адресата, а зміст, що закладений у епізоді поетичного тексту, набуває особливого значення, стаючи важливою аксіомою фольклорного твору:

Хто загинув у ті часи

За вільну Україну –

Прошу за них **ни забути**

Та й за їх родину [Кумлик 2015, с. 58].

Окрім інших спонукальних висловлювань, які сприяють реалізації ціннісно-орієнтаційної функції фольклорного твору, наявні синтаксичні конструкції з семантикою заборони як підтипу прескриптивів, що виражає казування невиконання адресатом певної дії. Серед важливих когнітивних ознак заборони – безапеляційність, облігаторність, а також доміантність статусу адресанта. Таким чином, спонукання не виконувати певну дію є ініціативним мовленнєвим актом героя фольклорного твору.

Важливою складовою пропозиційної структури заборони є актуалізатор заперечення з часткою *не*, завдяки якому передано інтенцію мовця не виконувати ту чи іншу дію. Після висловлювання заборони, наприклад, у баладних творах, думах, співанках-хроніках, подається елемент пояснення причини такої категоричності. Завдяки висловлюванням волевиявлення розкривається моральний кодекс персонажа, осмислення базових етичних категорій «честь», «гідність», «сором», «совість», коло його ціннісних орієнтирів:

«Ой ти, козаче, **не ходи** ти до мене,

Ой **буде** слава про тебе ще й про мене» [Відгомони 1974, с. 90].

У фольклорних текстах у значенні заборони використовуються імперативні та інфінітивні форми. Прагматика таких стилістичних засобів буває поліаспектною, зокрема вони можуть виконувати функцію так званої превентивної заборони. Прикладом таких констатацій можуть бути синтаксичні елементи із наведених баладних пісень. Дієслівні форми з семантикою заперечення репрезентовані формою теперішнього часу (*не ходи*), а дієслова з семантикою тлумачення сенсу заборони – у майбутньому (*буде*). Дієслівні форми з семантикою заборони можуть мати низку функцій: прохання, застереження, настанови. Окрім превентивної прагматики, у необрядових уснопоетичних текстах також наявні категоричні форми вираження заборони:

Як заговорить козак Хмельницький до коня словами:

«**Не доторкайся**, вражий коню, до землі ногами!» [Народні 1970, с. 166].

Така форма імперативу заборони виокремлює пріоритетність мовця щодо окресленої фольклорної події, а експресивно наповнені конструкції сприяють утвердженню у фольклорній свідомості образу відважного ватажка, його сили, мудрості й незламності. Водночас мовний акт заборони відбиває ієрархічний та асиметричний характер комунікативної ситуації.

Аналізуючи синтаксичну парадигму текстів необрядового ліро-епічного фольклору, варто зауважити, що дієслова наказового способу за умови синтезу з експліцитним запереченням набувають різних семантичних відтінків. Волевиявлення ініціатора мовлення спроектоване на унеможливлення виконання адресатом певної дії. Структурним ком-

понентом імперативу, що належить до другої особи однини або множини, неодмінно постає адресат.

Оце тобі, Марусю, весілля, –

Не посилає козака по зілля!

Не схотіла, щоб у парі жити,

Тепер будеш в сирій землі гнити [Балади 1987, с. 66].

У стилістичному полі фольклорного тексту імператив заборони постає в складній ієрархічній структурі відповідно до причинно-наслідкових зв'язків. Розгортання семантики заборони постає в аспекті реалізації виховної функції традиційного ліро-епічного фольклору. У цьому контексті йдеться про відображення у фольклорній свідомості прерогатив суб'єкт-суб'єктних взаємовідносин, з'ясування морально-етичних вимірів людського життя, набуття життєвого досвіду через осмислення недоречностей, помилок і втрат, що вміщує пересторогу від виявів нігілізму в досягненні сутностей та принципів буття, неоднозначних та різнопланових атрибутів людської природи.

Стосовно різновидів мовленнєвих актів, до сугестивів належать пропозиція, застереження, порада, попередження, у яких магістральна роль – в ініціатора мовлення, тобто в того, хто відповідно до свого статусу може спрямовувати діяльність адресата. Отже, ініціатор мовлення вважає певну дію бенефактивною для відповідного адресата, а реалізація дії, наприклад, не є обов'язковою і залежить від волевиявлення ініціатора мовлення, його власного вибору.

Ключова позиція в такому комунікативному акті належить тому, хто ініціює мовленнєву дію, а також, зважаючи на певний досвід чи знання, уможлиблюється вплив на інших учасників відповідної ситуації [Бортун 2020, с. 16–17]. У необрядових ліро-епічних текстах представлені різні типи сугестивних мовленнєвих актів, серед них, наприклад, попередження як непряме спонування до дії, що вказує на очевидну небезпеку або ймовірні негативні наслідки певного вчинку для адресата. Водночас перлюкутивна мета містить заклик до уникнення певної дії або вчинення такої, що допоможе запобігти небезпечним результатам, не продовжувати розпочату діяльність або вжити відповідних заходів із унеможливленням майбутніх викликів та небезпек.

Відповідно до лінгвістичних характеристик, у поєднанні з асертивними конструктами спонукальні складові комунікативних моделей можуть бути представлені експліцитно. Таким чином, аналіз відповідних риторичних прийомів із семантикою попередження постає як важливий фактор поліаспектного дослідження суб'єкт-суб'єктних взаємовідносин через поетичну макросферу фольклорного тексту. На прикладі необрядових уснопетичних творів можна навіть виокремити певну формульність у побудові синтаксичних конструкцій:

– сценарій 1: «вчинення D призведе до N»;

– сценарій 2: «невчинення D призведе до N» [Condoravdi 2012, с. 44–45].

Наприклад, у ліро-епічних піснях «Піду туди, де вітер віє», «Не мав Іван що робити», «Червона калина, чом ни процвітаєш», «Ой не ходи, Грицю»

представлено комунікативну ситуацію 1, де вчинення певної дії може призвести до негативних наслідків:

Казав: – Як **зрадиш** козакові,

То я з рушниці тебе вб'ю, –

А сам він зрадив і покинув

Мене, нещасну сироту [Балади 1987, с. 70].

Семантика попередження може виражатися не лише дієсловами наказового способу, але й іншими синтаксичними конструкціями, наприклад, із використанням дієслів доконаного виду майбутнього часу. Якщо зважати на експресію мовленнєвого акту, то, на нашу думку, такі спонукальні одиниці не поступаються ступенем ілюктивної сили власне імперативним конструкціям: *не вбий, не вкради, не роби, не відчиняй, не дозволяй* тощо.

На прикладі ліро-епічних пісень із відповідними сюжетами уможлиблюється дослідження концепту «зрада». Фінський дослідник С. Кіттіла вважає, що оскільки фольклор є гетерогенним поняттям, існує кілька типів фольклорного кодування, а його варіативність залежить від семантичної стратегії, тобто що зрозуміліше, ближче та глибше лексичне наповнення мови до фольклору, то більша кількість людей може ним послуговуватися і більшим буде ареал його побутування [Kittila 2020]. Науковець вважає, що ментальне призначення фольклору те саме в різних культурах, а його трактування має багато варіацій, оскільки одні й ті самі концепти кодуються різними словами, що вказує на важливість комунікативних маркерів. Основою дослідження є розгляд фольклору як категорії інтернаціоналізованих, особистих та прямих доказів [Teleutsia 2022, с. 42].

Фоновим рівнем описаної в традиційному ліро-епічному творі ситуації є загальні знання про бажаний варіант стосунків (наприклад, вірність у дружбі, коханні, справедливості), які виявляються кардинально протилежними до репрезентованої моделі й виокремлюють не пропонований, а реальний рівень морально-етичних вимірів фольклорного образу. Основний аспект комунікативного акту – поетичне відображення життєвої ситуації. Зрештою, виокремлюється ще й альтернативний рівень, адже репрезентація фольклорної події спонукає до осмислення негативних факторів міжособистісних взаємовідносин та структурування бажаної ситуації. Першопричиною висловлювання попередження постає перший рівень, який містить систему знань, уявлення про особливості структурування цілісного буття. Водночас ця система знань семантично ідентифікується в атрибутах другого рівня представлення людської реальності, об'єктивно оцінюється як негативна. Семантика попередження розкривається через нарративну складову фольклорного твору:

– **Ідь** ты, попе, **ідь** ты з-під облака мого,

Бо я тя застрілю з карабина свого [Зілинський 2013, с. 250].

Аналіз фольклорних текстів виявляє, що попередження вирізняється з-поміж інших риторичних прийомів складною семантикою та моделюванням, зважаючи на наявність трьох ситуативних рівнів. Очевидно, що в цьому складному мовленнєвому

акті наявні кілька базових компонентів, зокрема, директивний і асертивний. У низці фольклорних текстів конструкції з семантикою попередження слідує за імперативами з семантикою прохання або вимоги, де базова частина може бути виражена дієсловом майбутнього часу та інфінітивом:

На добрий день, Іваночку!

Продай мені Мар'яночку.

Як ми **не меш продавати**,

Будемо сі пробувати [Балади 1987, с. 239].

Такі епізоди фольклорних текстів є прикладами мовленнєвого акту за сценарієм 2: «невчинення D призведе до N». Тут також окреслюється трирівнева модель комунікативної ситуації з фоновим, основним та альтернативним рівнями.

Висновки. Аналіз риторичних висловлювань, зокрема попереджувального змісту, актуалізується в системі дослідження парадигми трагічного в необрядовій усній ліро-епічній поезії. Такі синтаксичні конструкції використовуються в аспекті творення складної життєвої реальності, а також розкриття етико-філософської дилеми добро – зло: любові, зради, ненависті, людського свавілля, егоїзму, нерозсудливості тощо. Завдяки імперативним конструкціям відбувається моделювання фольклорних текстів відповідно до хронологічного та об'єктивно-логічного принципів. Спонукальні конструкції зі значенням попередження актуалізуються в системі реалізації виховної, комунікативної та ціннісно-орієнтаційної функцій фольклорного твору.

Література

1. Балади / упор. і прим. О. І. Дея та А. Ю. Ясенчук. Київ: Видавництво художньої літератури «Дніпро», 1987. 319 с.
2. Бортун К.О. Семантико-прагматичні прийоми сугестивного впливу в імперативних висловленнях. *Науковий вісник ДДПУ імені І. Франка. Серія: Філологічні науки (мовознавство)*. 2020. № 13. С. 16–21.
3. Відгомони віків / упоряд. Івана Рябошапки. Бухарест: Видавництво «Критеріон», 1974. 366 с.
4. Зілинський О. Українські народні балади Східної Словаччини / голов. ред. Г. Скрипник. Київ: ІМФЕ ім. М.Т. Рильського, 2013. 728 с.
5. Коваль Г. Поетичний універсум календарно-обрядового фольклору українців. Львів, 2020. 440 с.
6. Копаниця Л.М. Українська лірична пісня: еволюція поетичного мислення: автореф. дис... д-ра філол. наук: 10.01.07; 10.01.01. Київ, 2001. 37 с.
7. Кумлик Р.П. Гуцульські співанки / упоряд. В. Нагірняк; ред. Л. Звенигородська. Чернівці: Друк Арт, 2015. 215 с.
8. Літопис Української Повстанської Армії. Т. 25. Пісні УПА. Зібрав і зредагував Зеновій Лавришин. Торонто – Львів: вид-во «Літопис УПА». 1996–1997. 556 с.
9. Народні думи, пісні, балади / вступна стаття, упорядкування та примітки В. Яресенка. Київ: Молодь, 1970. 335 с.
10. Народні пісні в записах Маркіяна Шашкевича / упорядк. та примітки М. Шалати. Київ: Музична Україна, 1973. 111 с.
11. Сердега Р.Л. Конспект лекцій зі спецкурсу «Українська лінгвофольклористика». Харків: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2017. 228 с.
12. Condoravdi C., Lauer S. Imperatives: meaning and illocutionary force. *Stanford University. Empirical Issues in Syntax and Semantics 9*. Sous la direction de Christopher Piñón. Décembre 2012, pp. 37–58.
13. Ihara S., Asano M. Rhetorical imperatives: expressing anti-preferences. *Proceedings of Sinn und Bedeutung 24*, 2020. vol. 1, pp. 377–391.
14. Kittila S. Folklore as an evidential category. *Folia Linguistica*, 2020. №3, pp. 697–721.
15. Teleutsia V., Pavlova A., Sydorenko L., Tilniak N., Kapliyenko-Iliuk Y., Venzhynovych N. Mode of Understanding the Terms «Concept» and «Folklore Concept» in Modern Humanities. *Studies in Media and Communication*. Published by Redfame Publishing. 2022. Vol. 10. No. 3, pp. 40–46. URL: <http://smc.redfame.com>.

References

1. Balady (1987) [The ballads] / upor. i prym. O.I. Deia ta A.Yu. Yasenchuk. Kyiv: Vydavnytstvo khudozhnoi literatury «Dnipro» [in Ukrainian].
2. Bortun K.O. (2020) Semantyko-prahmatychni pryiony suhestyvnoho vplyvu v imperatyvnykh vyslovlenniakh [The semantic-pragmatic methods of suggestive influence in imperative statements]. *Naukovyi visnyk DDDPU imeni I. Franka. Seriya: Filolohichni nauky (movoznavstvo)*. № 13, pp. 16–21 [in Ukrainian].
3. Vidhomony vikiv (1974) [The echoes of ages] / uporiad. Ivana Riaboshapky. Bukharest: Vydavnytstvo «Kryterion» [in Ukrainian].
4. Zilynskiy O. (2013) Ukrainski narodni balady Skhidnoi Slovachchyny [The Ukrainian folk ballads of Eastern Slovakia] / holov. red. H. Skrypnyk. Kyiv: IMFE im. M.T. Rylskoho [in Ukrainian].
5. Koval H. (2020) Poetychnyi universum kalendarno-obriadovoho folkloru ukraintsiv [The poetic universe of calendar-ritual folklore of Ukrainians]. Lviv [in Ukrainian].
6. Kopanytsia L.M. (2001) Ukrainka lirychna pisnia: evoliutsiia poetychnoho myslennia [The ukrainian lyrical song: the evolution of poetic thinking]. PhD the author's abstract: 10.01.07; 10.01.01. Kyiv [in Ukrainian].

7. Kumlyk R.P. (2015) Hutsulski spivanky [The hutsul songs] / uporiad. V. Nahirniak; red. L. Zvenyhorodska. Chernivtsi: Druk Art [in Ukrainian].
8. Litopys Ukrainskoi Povstanskoii Armii (1996–1997) [The Annals of the Ukrainian Insurgent Army]. T. 25. Songs of the UPA T. 25. Pisni UPA. Zibrav i zredahuvav Zenovii Lavryshyn. Toronto – Lviv: vyd-vo «Litopys UPA» [in Ukrainian].
9. Narodni dumy, pisni, balady (1970) [The Folk poems, songs, ballads] / vstupna stattia, uporiadkuvannia ta prymitky V. Yaresenka. Kyiv: Molod [in Ukrainian].
10. Narodni pisni v zapysakh Markiiiana Shashkevycha (1973) [The folk songs in the records of Markiiyan Shashkevych] / uporiadk. ta prymitky M. Shalaty. Kyiv: Muzychna Ukraina [in Ukrainian].
11. Serdeha R.L. (2017) Konspekt lektsii zi spetskursu «Ukrainska lnhvofolklorystyka» [The synopsis of lectures from the special course «Ukrainian Linguistic Folkloristics»]. Kharkiv: KhNU imeni V.N. Karazina [in Ukrainian].
12. Condoravdi C., Lauer S. (2012) Imperatives: meaning and illocutionary force. Stanford University. *Empirical Issues in Syntax and Semantics 9*. Sous la direction de Christopher Piñón. Décembre, pp. 37–58 [in English].
13. Ihara S., Asano M. (2020) Rhetorical imperatives: expressing anti-preferences. *Proceedings of Sinn und Bedeutung 24*. vol. 1, pp. 377–391 [in English].
14. Kittila S. (2020) Folklore as an evidential category. *Folia Linguistica*. №3, pp. 697–721 [in English].
15. Teleutsia V., Pavlova A., Sydorenko L., Tilniak N., Kapliyenko-Iliuk Y., Venzhynovych N. (2022) Mode of Understanding the Terms «Concept» and «Folklore Concept» in Modern Humanities. *Studies in Media and Communication*. Published by Redfame Publishing. Vol. 10. No. 3, pp. 40–46. URL: <http://smc.redfame.com>. [in English].

COMMUNICATIVE AND AXIOLOGICAL SPACE OF NON-RITUAL LYRIC-EPIC FOLKLORE

Abstract. The article analyzes the rhetorical imperatives of non-ritual lyric-epic folklore, in particular, the command imperative, forms of representation of the request imperative in the circle of important cognitive features, linguistic constructs with the semantics of prohibition, types of speech acts-suggestives, in particular, warnings in the aspect of implementing educational, epistemological and value-orientation functions. The purpose of the article is the analysis of rhetorical imperatives in the system of reflecting subject-subject interaction in oral non-ritual lyric-epic poetry.

The form of the order includes important cognitive characteristics, in particular, a high level of categoricalness, which is so high that it contains the sublimated energy of the struggle of life and death, truth and falsehood, justice and injustice, love and hate. At the same time, categoricalness distinguishes not only the priority of gender, age, and social status, but also emphasizes the opposite of images, their role in transformational processes, both of a personal and social nature.

In folklore lyric-epic works, there is also such a variety of imperatives as a request, that is, an appeal to a participant in the communicative process with the aim of solving a certain life problem, receiving spiritual support, etc. Such a syntactic model can include a number of important cognitive features, in particular, a non-categorical urge to perform an action, the non-obligatory response to the addressee's address, the importance of the addressee's role, the beneficence of the initiator of the speech situation.

In folklore texts, in addition to other persuasive statements that contribute to the realization of the value-orientational function of a folklore work, there are syntactic constructs with semantics as a subtype of prescriptives, which express the causation of non-performance by the addressee of a certain action.

The analysis of folklore texts reveals that the warning is distinguished from other rhetorical techniques by its complex semantics and modeling, given the presence of three situational levels.

Keywords: oral non-ritual lyric-epic poetry, folklore text, speech act, rhetorical imperatives, situational levels, emotional categorialness, pragmatic structure.

© Павлова А., 2023 р.

Алла Павлова – кандидат філологічних наук, доцент, докторант кафедри фольклористики ННІ філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Ірпінь, Україна; Lypen.pavlova@ukr.net; <https://orcid.org/0000-0001-6214-8738>

Alla Pavlova – Candidate of Philology, Associate Professor, doctoral student of Department of Folklore, Educational and Scientific Institute of Philology, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Irpin, Ukraine; Lypen.pavlova@ukr.net; <https://orcid.org/0000-0001-6214-8738>